

Andrzej NOWAKOWSKI

Nazewnictwo ulic i placów w Wadowicach

Wstęp

Onomastyka, czyli nazewnictwo obiektów fizjograficznych w obrębie granic administracyjnych dzisiejszych Wadowic (terenów, osad mieszkalnych itp.) zostało już w znacznej części przedstawione przez J. Rajmana i Z. Nogę, dwóch krakowskich historyków w wydawnictwie pt. *Wadowice. Studia z dziejów miasta*, wyd. Wadowice 1997. Nazewnictwo poczęło się już kształtować w okresie późnego średniowiecza i początków okresu nowożytnego (XV-XVI wiek)¹. Z tego właśnie okresu wywodzą się takie nazwy jak: Gotowizna, Łazówka (Rola Łazowa), czy Niwy. Rozwój nazewnictwa wiązał się ściśle z nadaniem prawa chełmińskiego Wadowicom w 1430 rok, oraz z rozwojem terytorialnym i gospodarczym miasta, który trwał nieprzerwanie aż do połowy XVII stulecia.

Jednak Wadowice zawdzięczają swój podstawowy układ urbanistyczny, w tym kształt ulic i placów okresowi "austriackiemu" w dziejach miasta, a zwłaszcza epoce autonomii galicyjskiej, trwającej od połowy lat sześćdziesiątych XIX wieku aż do wybuchu I wojny światowej, a zwłaszcza przełomowi XIX i XX wieku. W tym okresie wadowiczanie mogli już swobodnie decydować o nazwach rozmaitych obiektów miejskich. O tym fakcie piszą niektórzy autorzy, w tym lublinianin, M. Drozd². Późniejsze zmiany nazewnictwa obiektów miejskich były związane zarówno z odzyskaniem niepodległości przez Polskę w 1918 roku, jak też – co miało szczególnie miejsce po II wojnie światowej – z perturbacjami natury politycznej, o czym wspomina białostocki autor, M. Hryniewiecki³. Po 1989 roku zmiany nazw w mieście były związane w znacznej mierze z powrotem do tradycji, tępionej w okresie rządów totalitarnych, lecz również z upodobaniami wadowiczian.

Należy też pamiętać, że w związku z oddaniem do użytku wielu nowych osiedli mieszkaniowych na obrzeżach miasta, zachodziła – i nadal zachodzi – prawna konieczność nadania nazw obiektom dotychczas nie istniejącym.

Niniejszy szkic ma przybliżyć Czytelnikowi, a zwłaszcza młodszym wadowiczantom kwestię nazewnictwa ulic i placów w mieście, co z pewnością umożliwi głębszą refleksję historyczną

---

1 J. Rajman, *Średniowieczne Wadowice na tle osadnictwa nad Skawą i Wieprzówką* [w:] *Wadowice. Studia z dziejów miasta*, red. E. Kotowiecki, A. Nowakowski, G. Studnicki, Wadowice 1997, s. 23-62.

2 M. Drozd, *Organizacja i działalność gminy miejskiej w Wadowicach w latach 1866-1914* [w:] *Królewskie wolne miasto Wadowice. Studia z dziejów i ustroju miasta*, red. A. Nowakowski, Warszawa 1994, s. 47-82.

3 M. Hryniewiecki, *Ustrój i działalność samorządu miejskiego Wadowic w latach 1945-1950* [w:] *jw.*, s. 122-164.

związaną z dziejami Wadowic.

1. Nazewnictwo w okresie autonomii galicyjskiej

Jak wiadomo, "królewskie wolne miasto Wadowice" (ten status prawny miasta potwierdził swym patentem cesarz Franciszek I w 1793 roku), w 1819 roku stały się siedzibą cyrkułu, czyli stolicą lokalnej austriackiej administracji rządowej, zwaną wówczas "polityczną". Ten fakt wpłynął na kształt urbanistyczny miasta, łącznie z zabudową wadowickiego rynku oraz ulic wychodzących z rynku⁴. Niedługo później – w 1827 roku Wadowice stały się miastem garnizonowym, w którym stale w koszarach przebywały niektóre batalion austriackiego pułku piechoty. Jednak przełomowe znaczenie dla rozwoju miasta miały kolejne ustawy: ogólnopństwowa z 1862 roku oraz krajowa dla Galicji z 1866 roku o samorządzie gminnym, zmodyfikowana następnie w 1889 roku ustawą o 30 dużych miastach galicyjskich, do których również zaliczono Wadowice⁵. Do aktów ustawodawczych mających wpływ na rozwój miasta należy też zaliczyć ogólnopństwową ustawę z 1868 roku o równouprawnieniu wyznań, reasumowaną kolejną ustawą z 1890 roku, co spowodowało znaczny wzrost osadnictwa żydowskiego w Wadowicach (bezpośrednio przed II wojną światową diaspora żydowska w mieście sięgała 20 % ogółu mieszkańców)⁶.

Rozwój samorządności miejskiej wpłynął w sposób istotny na charakter Wadowic. Oprócz uruchomionego w 1866 roku gimnazjum, Wadowice stawały się ośrodkiem życia oświatowego (dzięki aktywności szkolnej władzy samorządowej, tj. Powiatowej Wysokiej Szkolnej Rady) i kulturalnego⁷. W Wadowicach oraz w najbliższym sąsiedztwie miasta kwitło życie religijne dzięki temu, że od 1785 roku Wadowice były siedzibą dekanatu⁸. Należy jeszcze dodać, że w 1867 roku utworzono w Wadowicach nową jednostkę władzy rządowej i samorządowej – powiat ze starostą i Wydziałem Powiatowym, zaś w latach 1888-1899 doprowadzono do Wadowic kolej (budowę linii "drogi żelaznej", jak wówczas nazywano kolej rozpoczęto w okolicach Wadowic już w 1881 roku).

Te okoliczności przesądziły o dalszej urbanizacji oraz industrializacji Wadowic. Ze względów natury porządkowej, nowe obiekty w mieście musiały posiadać swoje nazwy. Każda nieruchomość miejska winna była posiadać tzw. numer policyjny, czyli czytelną, znormalizowaną tabliczkę z nazwą ulicy, bądź placu. Tak bowiem stanowiło pedantyczne austriackie ustawodawstwo. Ustalanie nazw ulic i placów miejskich należało do wyłącznej kompetencji rady

4 K. Kuśnierz, *Z historii rozwoju przestrzennego Wadowic* [w:] W. Zin, A. Kadłuczka, K. Kuśnierz, *Wadowice, miasto Jana Pawła II*, Kraków 1997, s. 43 i in.

5 A. Nowakowski, *Samorząd terytorialny w Galicji na przełomie XIX-XX wieku*, "Samorząd Terytorialny", R III, 1993, nr 1-2, s. 93-100.

6 K. Iwańska, *Status prawny wadowickiej gminy żydowskiej na przełomie XIX i XX wieku* [w:] *Miscellanea Historico-Iuridica Bialostocensia*, red. P. Fiedorczyk, A. Nowakowski, Białystok 1995, s. 163-182.

7 G. Studnicki, *Pierwsza wśród równych. Dzieje Gimnazjum i Liceum w Wadowicach*, Wadowice 1991; idem, *Zarys dziejów oświaty i szkolnictwa w Wadowicach*, Wadowice 1997, s. 25 i in.

8 A. Nowakowski, *Z dziejów miasta i parafii Wadowice. Szkic historycznoprawny*, Kraków 1985, s. 67 i in.

miejskiej, jako zadanie własne. Nazwy obiektów fizjograficznych były przez radę miejską podejmowane w drodze uchwały. Na podstawie protokołów sesji rady miejskiej Wadowic z przełomu XIX i XX stulecia przechowywanych w Archiwum Państwowym w Oświęcimiu należy wnioskować, że ówcześni radni przejawiali w tym względzie dużą aktywność oraz inwencję⁹. Nazewnictwu ulic sprzyjały obchody i wydarzenia patriotyczne. Rada miejska Wadowic, w 100-lecie urodzin Adama Mickiewicza (1898) przemianowała ulicę Wiedeńską na ulicę Mickiewicza. Natomiast w 1909 roku z okazji 100-lecia urodzin oraz 60-lecia śmierci Juliusza Słowackiego, radni miejscy upamiętnili obie rocznice, nadając jednej z ulic nazwę wieszczą narodowego. Warto w tym miejscu dodać, że ulica Wiedeńska (od 1898 roku do dziś: Mickiewicza), rynek oraz ulica Lwowska stanowiły na terenie Wadowic część tzw. cesarskiego szlaku pocztowego, zwanego oficjalnie Pierwszą Galicyjską Szosą Handlowo-Pocztową, biegnącego z Wiednia poprzez morawskie Brno, Bramę Morawską i Cieszyn, dalej na wschód – do Krakowa oraz do stolicy kraju koronnego Galicji – do Lwowa. Szlak ten został ustanowiony niedługo po I rozbiórce Polski, w latach osiemdziesiątych XVIII stulecia przez cesarza Józefa II. Ambulans z cesarską pocztą, ze zmianą co pewien czas zaprzęgu końskiego, potrzebował 4 doby na dotarcie z Wiednia do Lwowa.

Wracając do głównego wątku naszych rozważań, czyli do nazewnictwa, należy zauważyć, że większość nadanych ówczesnie nazw obiektom położonym w centrum Wadowic (wyjawszy nazwy o jednoznacznie politycznej konotacji), zachowała się do dziś – i to nie tylko w formie urzędowej, lecz również, co ważniejsze – w świadomości kilku pokoleń mieszkańców miasta. Ta uwaga dotyczyła istniejących niegdyś w Wadowicach takich nazw jak np. Nowotarska, czy Tatrzńska (obecnie: Matki Boskiej Fatimskiej i Zegadłowicza).

W omawianym okresie autonomii galicyjskiej, miasto Wadowice przechodziło przez dwie fazy intensywnego rozwoju: 1) w latach 1867-1890, 2) w latach 1910-1914. Były to związane z dotarciem do miasta wynalazków, w tym przede wszystkim elektryczności oraz nowych technik wytwarzania w przemyśle. Równocześnie szybko wzrastała liczba mieszkańców Wadowic. W 1869 roku miasto zamieszkiwało 3.831 mieszkańców, w 1880 roku – 4.990, w 1890 roku – 5.374, w 1910 roku – 6.328, a w 1914 roku ich liczba wzrosła do 7.471¹⁰. Początek obecnego stulecia przyniósł znaczny rozwój urbanizacji miasta. Wadowice szybko rozbudowywały się – i w związku z tym faktem wzrosła ilość ulic i placów miejskich. Zachowane do dziś informacje z 1905 roku wskazują, że w obrębie ówczesnych Wadowic istniały następujące obiekty fizjograficzne. Place: Rynek Główny, Plac Kościuszki (dawniejszy Plac Zbożowy, na którym handlowano zbożem) oraz Targowice – Drzewna i Bydłęca (plac nad Choczenką). Ulice oraz chodniki i skwery: Marcina Wadowity, Świętego Krzyża, Gimnazjalna, Kręta, Trybunalska (Niższa i Wyższa), Karmelicka,

9 Materiał archiwalny do tego okresu znajduje się głównie w zespołach akt oznaczonych jako "Protokoły Posiedzeń Rady Gminnej Wadowic" z lat 1867-1888 (sygn. MW 7) oraz lat 1905, 1909-1910 (MW 8).

10 M. Drozd, *op. cit.*, s. 49-51.

Młyńska, Cicha, Spadzista, Długa i Ogrodowa. Przez miasto prowadziły również szlaki przelotowe: Gościniec Krakowski, Gościniec Zatorski, Droga do Gorzenia, Droga na Gotowiznę, Droga na Niwy, Droga do Papierni (przechodząca w połowie przez obszar dworski (Mikołaj)), chodnik do dworca kolejowego, Gościniec Rokowski, Droga Rokowska (na Miedzne), Droga na Zaskawiu, Droga do granicy Choczni, Droga na Choczenkę oraz Droga na Barwałdzkim (na Podstawiu). Warto wiedzieć, że w czasach przedrozbiorowej Rzeczypospolitej stawy rybne na Podstawiu, podobnie jak w pobliskiej Kleczy były własnością kolejnych tzw. niegrodowych starostów barwałdzkich, a mieszczanie wadowiccy toczyli – ze zmiennym szczęściem – procesy o prawo połowy ryb w tych stawach¹¹.

Natomiast rejestry samorządu wadowickiego z 1911 roku wykazują, że w mieście przybyły nowe ulice: Słowackiego, Piaskowa, Lwowska (w miejsce Gościńca Krakowskiego), Tatrzańska (w miejsce Drogi do Gorzenia) i Zatorska (w miejsce Gościńca Zatorskiego)¹². Ta ostatnia nazwa miała podkreślać kilkuwiekowe związku Wadowic, najpierw (w latach 1445-1564) z księstwem¹³, a następnie (w latach 1564-1772) ze starostwem zatorskim¹⁴. Zresztą tytuł „księcia zatorskiego” przetrwał w wielkim, majestatycznym tytule kolejnych cesarzy Austrii aż do 1918 roku¹⁵.

2. Nazewnictwo w okresie międzywojennym

W odrodzonej Polsce – w zakresie nazewnictwa ulic i placów miejskich zaszły stosunkowo niewielkie zmiany, mimo że ludność Wadowic w 1938 roku wzrosła do ponad 9 tys. mieszkańców. Tak więc ulicę Lwowską przemianowano na 3 Maja, ulica prowadząca w kierunku „druciarni” i linii kolejowej otrzymała nazwę Legionów (w miejsce ulicy Młyńskiej, zaś ulica Młyńska stała się odtąd ulicą boczną od ulicy Legionów), ulica Długa, przy której mieścił się budynek szkoły powszechnej¹⁶ oraz „Sokoła”¹⁷ otrzymała nazwę Henryka Sienkiewicza (pisarz zmarł w 1916 roku w Szwajcarii), a ulica prowadząca od ulicy Słowackiego w kierunku działu granicznego z Choczną otrzymała nazwę ulicy Iwańskiego (Jan Iwański był cenionym burmistrzem Wadowic w pierwszych latach obecnego stulecia)¹⁸. Z pewnością w okresie międzywojennym powstała Aleja Wolności prowadząca od ulicy Karmelickiej w kierunku Niw. Po zamachu na życie ministra spraw

---

11 A. Nowakowski, *Z dziejów miasta i parafii Wadowice*, s. 48. Relacje z tych procesów zachowały się rękopiśmiennie przechowywanym w Bibliotece Ossolińskich we Wrocławiu (sygn. 534).

12 M. Drozd, *op. cit.*, s. 51. Dokładne dane dot. nazewnictwa wadowickiego za 1911 rok są zawarte w dokumencie pt. „Preliminarz wydatków i dochodów gminy miejskiej Wadowice i budżet drogowy z lat 1905-1911”, sygn. MW 11 przechowywanym w Archiwum Parafialnym w Oświęcimiu.

13 A. Nowakowski, *Dzieje ustroju i prawa księstw oświęcimskiego i zatorskiego*, Białystok 1988.

14 A. Nowakowski, *Ustrój Wadowic w dawnej Polsce [w:] Królewskie wolne miasto Wadowice*, s. 33-34.

15 A. Nowakowski, *Terytoria oświęcimsko-zatorskie w Związku Niemieckim. Zarys prawno-historyczny*, „Przegląd Historyczny”, t. LXXVI, 1985, z. 4, s. 792.

16 G. Studnicki, *Zarys dziejów oświaty i szkolnictwa w Wadowicach*, s. 30 i in.

17 B. Czapik, *Dzieje Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Wadowicach w latach 1887-1939 [w:] Wadowice. Studia z dziejów miasta*, s. 259-260.

18 M. Drozd, *op. cit.*, s. 58.

wewnętrznych Bronisława Pierackiego dokonanego przez ukraińskich nacjonalistów w 1934 roku, ulicę Gimnazjalną przemianowano na ulicę Pierackiego.

W okresie międzywojennym głośny był epizod z nazwą ulicy Tatrzańskiej. Otóż w 1933 roku radni miejscy dla uczczenia jubileuszu 25-lecia pracy twórczej Emila Zegadłowicza postanowili nadać ulicy Tatrzańskiej nazwę „ulicy Emila Zegadłowicza”. Był to ewenement, gdyż na ogół nie nadaje się takich nazw za życia danej osoby. Kiedy jednak niedługo później Zegadłowicz opublikował skandalizujące *Zmory*, samorząd Wadowic w 1936 roku powrócił do pierwotnej nazwy „ulica Tatrzańska”.

W tym miejscu należy wspomnieć, że do okresu międzywojennego, w przeciwieństwie do okresu „galicyjskiego” w dziejach Wadowic zachowało się stosunkowo niewiele materiału źródłowego. Luźne notatki dotyczące historii miasta znajdujemy przede wszystkim w tekstach Teofila Klimy przechowywanych w krakowskim Archiwum Państwowym (przy ul. Siennej). Niektóre dane dotyczące miasta mogą znajdować się zespole akt przedwojennego MSW w Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Przyczyną tego stanu rzeczy jest fakt, iż władze miejskie i powiatowe Wadowic – wraz z urzędową dokumentacją – zostały pospiesznie ewakuowane w obliczu zbliżającego frontu 2 września 1939 roku i wiele akt mogło zostać bezpowrotnie utraconych. Dlatego szczególnie przydatnymi źródłami, w tym także w zakresie nazewnictwa wadowickiego w okresie są źródła osobowe, czyli relacje ustne bądź pisemne najstarszych wadowiczian¹⁹.

W okresie okupacji hitlerowskiej Wadowic (4 września 1939 roku – 26 stycznia 1945 roku), po przyłączeniu lewobrzeżnej części miasta do Rzeszy, okupant wprowadził własne niemieckojęzyczne nazewnictwo.

3. Nazewnictwo w okresie władzy komunistycznej (1945-1989)

Przez pierwsze lata rządów komunistycznych władze, głównie ze względów natury taktycznej, tolerowały tradycyjne nazewnictwo nie tylko w Wadowicach, lecz również w innych miastach Polski, gdyż powoływały się na demokratyczne tradycje, w tym na konstytucję marcową z 1921 roku. Dopiero wzmożona stalinizacja Polski, począwszy od przełomu lat 1947/1948 wprowadziła „rewolucję” nazewnictwa. M. Hryniewiecki, na podstawie udostępnionych mu materiałów archiwalnych relacjonuje, jak ta sprawa przedstawiała się w Wadowicach. W pierwszych latach nowej władzy nazwę ulicy Tatrzańskiej zmieniono na Zegadłowicza, a ulicy Zatorskiej nadano nazwę 26 Stycznia. Rynekowi wadowickiemu nadano nazwę Placu Armii Czerwonej już 20 kwietnia 1945 roku, kiedy to w pobliżu Wadowic, w Bielskiem i na Żywiecczyźnie toczyły się jeszcze działania wojenne. W 1945 roku wojewoda krakowski skierował

---

¹⁹ Do cennych relacji należy zaliczyć przede wszystkim relacje Franciszka Zadory, zmarłego w 1997 roku.

okólnik adresowany do starostów i gmin, zabraniając zmian nazw obiektów fizjograficznych bez jego zgody. Ten znamieny fakt świadczy o wielkim uwrażliwieniu nowych władców na tę kwestię²⁰.

Natomiast po kongresie zjednoczeniowym PPR i PPS, na którym powstała PZPR (15 grudnia 1948 roku), już w trzy dni później – 18 grudnia 1948 roku radni wadowiccy – oczywiście jednogłośnie – przemianowali ulicę Pierackiego na ulicę 15 Grudnia. W rok później – w 1949 roku nadgorliwość mianowanych radnych nie miała już granic. Już 23 września 1949 roku radni postanowili przemianować ulicę 3 Maja na ulicę Józefa Stalina, lecz ostatecznie w tym dniu do podjęcia uchwały nie doszło ze względów natury formalnej. Uznano bowiem, że zgodę w tej kwestii musi wyrazić Rada Państwa, sprawująca zwierzchni nadzór nad ówczesnymi radami narodowymi. Ostatecznie uchwała została podjęta jednogłośnie 5 grudnia 1949 roku, a wykonana w dniu 22 grudnia 1949 roku przy obowiązkowym udziale wszystkich radnych oraz innych wadowickich notabli. Jako pretekst posłużyła 70 rocznica urodzin „wodza całej postępowej ludzkości”²¹.

Destalinizacja przeprowadzona w Polsce w latach 1956-1957 była krótkotrwała i powierzchowna, nie przynosząc oczekiwanych rezultatów. Jedynie w związku z potępieniem zjawisk „kultu jednostki” przez XX Zjazd KPZR (luty 1956 rok) nazwę ulicy Stalina w Wadowicach zamieniono na ulicę 1 Maja. Lecz po śmierci Bolesława Bieruta w tymże 1956 roku otrzymał on „swoją” ulicę w Wadowicach w miejsce ulicy Iwańskiego. Pozostały jednak nadal w Wadowicach ulice rozmaitych komunistycznych przywódców, nierzadko stosujących terror (jak np. ulica Dzierżyńskiego w miejsce Legionów). Zaś ulica Barska nosiła nazwę ulicy Marksa, a ulica Karmelicka stała się ulicą Obrońców Stalingradu. Trzeba jednak przyznać, że w tym okresie znaczna część ulic i placów miejskich Wadowic – w przeciwieństwie do innych miejscowości (w tym Bielska-Białej) zachowała tradycyjne nazewnictwo. Powstawały także ulice noszące nazwy wielkich Polaków: Chopina, czy Kochanowskiego. W związku z rozwojem budownictwa mieszkaniowego w mieście począwszy od lat sześćdziesiątych, zachodziła konieczność nadania nazw nowym osiedlom mieszkaniowym, powstało więc Osiedle XX-lecia PRL (między ulicą Sienkiewicza a stacją kolejową) zwane tak dlatego, ponieważ jego budowę rozpoczęto w 1964 roku, Osiedle Mikołaja Kopernika (jego budowę rozpoczęto w 1973 roku w 500 rocznicę urodzin wielkiego astronoma), czy (na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych) Osiedle Pod Skarpą, nazwane od jego położenia na zboczu wzgórza. W tym samym czasie fragment południowej obwodnicy Wadowic otrzymał nazwę dr Józef Putka... Znamienym przykładem

20 Akta dotyczące funkcjonowania władz miejskich i powiatowych Wadowic za lata 1945-1950 zachowały się w komplecie w dobrym stanie i są przechowywane w Archiwum Państwowym w Oświęcimiu. Na ich podstawie w 1993 roku M. Hryniewiecki sporządził pracę magisterską historyczno-prawną, którą obronił na Wydziale Prawa b. Filii UW w Białymstoku pod kierownictwem A. Nowakowskiego.

21 M. Hryniewiecki, *op. cit.*, s. 147-148.

koniunkturalnego traktowania nazw ulic w Wadowicach była sprawa ulicy Krakowskiej. Jej nazwa została najpierw zamieniona na Ignacego Daszyńskiego, a następnie na Mariana Buczka. Dopiero po reaktywowaniu samorządu terytorialnego w 1990 roku przywrócono tradycyjną nazwę ulicy Krakowskiej.

W tym okresie decyzje polityczne w sprawie zmian nazw w mieście zapadały wyłącznie w wąskich gremiach sekretarzy PZPR, którzy zazwyczaj kierowali się drobiazgowymi wytycznymi centrali. Następnie były one „transmitowane” do miejskiej rady narodowej i przyjmowane na zasadzie dyscypliny partyjnej (radni PZPR mieli automatycznie zapewnioną większość) oraz „wyrobienia obywatelskiego” radnych stronnictw satelickich – ZSL i SD.

Przełom polityczny lat 1980-1981 i powstanie pierwszej „Solidarności” nie przyniósł w tym zakresie większych zmian. Ówczesne władze Wadowic lawirowały między spełnieniem oczekiwań społecznych, a lojalnością wobec zwierzchników²². Nie zgodzono się wówczas np. na to, aby Placowi Armii Czerwonej przywrócić nazwę „Rynek”, argumentując to potrzebą nie zadrażniania stosunków z oficjalnym sojusznikiem tj. z ZSRR, aby nie sprowokować radzieckiej interwencji wojskowej. Jedynie z okazji przypadającej w 1981 roku 190 rocznicy uchwalenia Konstytucji 3 Maja zgodzono się – w ramach częściowej i odgórnie zarządzonej rehabilitacji tego święta narodowego – aby część ulicy 1 Maja (na Zaskawiu) przemianować na ulicę Konstytucji 3 Maja (ten stan przetrwał do dziś).

Wprowadzenie stanu wojennego 13 grudnia 1981 roku i późniejsza tzw. normalizacja, a następnie okres marazmu społecznego trwającego w Wadowicach aż do wiosny 1989 roku nie sprzyjało zmianom nazewnictwa. W tym okresie przybyły w Wadowicach nowe ulice, zwłaszcza na osiedlach domów jednorodzinnych położonych na obrzeżach miasta. Zwykle ulice osiedlowe otrzymywały jednorodne nazwy, wywodzące się od gatunków botanicznych (np. ul. Kasztanowa, Klonowa, itp.). Ponadto granice administracyjne Wadowic uległy pewnemu przesunięciu, wchłaniając np. nieruchomości, na których położony jest Zespół Szkół Mechanicznych (uprzednio należący do Gorzenia Dolnego).

4. Nazewnictwo wadowickie w III Rzeczypospolitej

Przełomowe znaczenie w budowaniu struktur odrodzonego samorządu miejskiego posiadała ustawa z 8 marca 1990 roku o samorządzie terytorialnym. Przywracała ona – po raz pierwszy od II wojny światowej autentyczny samorząd ludności w gminach miejskich i wiejskich, w tym w Wadowicach. W czerwcu 1990 roku odbyły się pierwsze powszechne, demokratyczne i prawdziwie wolne wybory samorządowe (poprzednie miały miejsce w 1938 roku). W wyniku wyborów przewagę w wadowickiej radzie uzyskali radni związani z Komitetem Obywatelskim Ziemi

---

22 P. Wyrobiec, *Życie polityczne Wadowic w latach 1951-1995* [w:] *Wadowice. Studia z dziejów miasta*, s. 158-159.

Wadowickiej, wywodzącym się z idei i tradycji „Solidarności”. Studiując pisma i druki ulotne pochodzące z 1990 roku możemy wywnioskować, że ci działacze postawili, jako pierwszoplanowe zadanie, zmianę mentalności społeczeństwa po dziesięcioleciach totalitarnego państwa²³. Do tego celu był potrzebny powrót do sprawdzonych tradycji, w tym również do tradycyjnego nazewnictwa obiektów w mieście. Toteż bezpośrednio po wyborach komunalnych, władze samorządowe przystąpiły do określonych działań. W pierwszej kolejności przywrócono tradycyjne nazwy ulic i placów wadowickich. Tak więc ulica Dzierżyńskiego znów stała się ulicą Legionów, ulica Bieruta ulicą Iwańskiego, ulica Marksa ulicą Barską, ulica Obrońców Stalingradu ulicą Karmelicką, ulica 15 Grudnia ulicą Gimnazjalną, ulica 26 Stycznia ulicą Zatorską (od mostu na Choczence w kierunku Tomic nosi nazwę ulicy Wojska Polskiego), a Plac Armii Czerwonej – Rynkiem²⁴. Nie odbyło się przy tym bez kontrowersji. Pewien wpływowy wadowiczanie, nie będący zresztą radnym, stosując „lobbing” przeforsował aby ulica 1 Maja nosiła – jak w czasach galicyjskich – nazwę ulicy Lwowskiej²⁵. Z prawnego punktu widzenia, każdy obywatel, niekoniecznie wadowiczanie, może przysłać wnioski o dowolnej treści do organów samorządu terytorialnego (również w sprawie zmian nazw w mieście). Nie posiada on jednak inicjatywy uchwałodawczej. Ta należy wyłącznie do Zarządu Miejskiego i radnych. W praktyce każdy wniosek w tym zakresie opiniuje najpierw Komisja Rozwoju Gospodarczego Rady Miejskiej (zazwyczaj wspólnie z komisją właściwą ds. kultury). Następnie jest przedstawiany projekt odpowiedniej uchwały Rady Miejskiej. W myśl bowiem przepisu art. 18 ust. 2 pkt. 13 wspomnianej ustawy z 1990 roku o samorządzie terytorialnym, ustalanie nazw w mieście należy do zadań własnych samorządu, podejmowanych wyłącznie w formie uchwały.

Kolejne znaczące zmiany nazewnictwa w Wadowicach nastąpiły w latach 1995 i 1996. W 1995 roku – dla uczczenia jubileuszu 75-lecia urodzin największego z Wadowiczian – Papieża Jana Pawła II, Jego imieniem nazwano Rynek – jako Plac Jana Pawła II. Natomiast dotychczasowa ulica Ogrodowa otrzymała nazwę ulicy Emilii i Karola Wojtyłów (rodziców Ojca Świętego). Dla uczczenia peregrynacji w Wadowicach w dniach 2-3 grudnia 1995 roku figurki Matki Boskiej Fatimskiej oraz nocnej procesji z figurką od bazyliki Ofiarowania NMP do kościoła pw. św. Piotra Apostoła, część ulicy Zegadłowicza od ulicy Lwowskiej do ronda przy wylocie ulicy Putka otrzymała nazwę ulicy Matki Boskiej Fatimskiej.

Aktualnie zmiany ulic w mieście posiadają charakter sporadyczny, w zależności od potrzeb. Na mocy uchwały Rady Miejskiej Wadowic z dnia 16 marca 1998 roku obwodnica wadowicka prowadząca od ulicy Wojska Polskiego wzdłuż linii kolejowej i dworca PKP do ulicy Legionów

---

23 „Gazeta Ziemi Wadowickiej” i „Rozmaitości Wadowickie” (pisma KOZW) z 1990 roku.

24 Dane na temat najnowszych zmian nazewnictwa w Wadowicach znajdują się w protokołach Rady Miejskiej Wadowic z lat 1990-1996, dostępnych w Biurze Rady Miejskiej w Wadowicach.

25 P. Wyrobiec, *op. cit.*, s. 163.

otrzymała nazwę ulicy Józefa Piłsudskiego²⁶.

5. Wnioski końcowe

W nazewnictwie ulic i placów wadowickich skupia się, jak w soczewce dramatyczna historia naszego kraju w ciągu ostatnich dziesięcioleci. Właśnie nazwy, ich zmiany oraz okoliczności tych zmian są wielce wymowne. Są to bowiem signa temporis. Jak już stwierdzono, większość tradycyjnych nazw ulic i placów w mieście wywodzi się z czasów burmistrzostwa Jana Iwańskiego i Franciszka Opydy oraz ich bezpośrednich poprzedników (przełom XIX i XX stulecia). Nic też dziwnego, że demokratyczny samorząd Wadowic w 1990 roku przywrócił tradycyjne nazwy, chcąc w ten sposób pogłębić świadomość i wiedzę historyczną wadowiczian, zwłaszcza młodszego i średniego pokolenia.

Stabilizacja sytuacji w kraju i w mieście służy również utrwaleniu nazw obiektów fizjograficznych Wadowic.

---

26 „Echo Wadowic”, kwiecień 1998, nr 33, s. 1.